



05-4506832



pustaka.upsi.edu.my



Perpustakaan Tuanku Bainun
Kampus Sultan Abdul Jalil Shah



PustakaTBainun



ptbupsi

KEBANGKITAN SEMULA ISLAM DI MALAYSIA: PERANAN DAN SUMBANGAN ANGKATAN BELIA ISLAM MALAYSIA, 1971-2008

NORAZLAN HADI YAACOB



05-4506832



pustaka.upsi.edu.my



Perpustakaan Tuanku Bainun
Kampus Sultan Abdul Jalil Shah



PustakaTBainun



ptbupsi

TESIS DISERAHKAN
SEBAGAI MEMENUHI KEPERLUAN BAGI
IJAZAH DOKTOR FALSAFAH

FAKULTI SASTERA DAN SAINS SOSIAL

UNIVERSITI MALAYA

KUALA LUMPUR

2017



05-4506832



pustaka.upsi.edu.my



Perpustakaan Tuanku Bainun
Kampus Sultan Abdul Jalil Shah



PustakaTBainun



ptbupsi



Tesis ini mengkaji tentang Kebangkitan Semula Islam di Malaysia: Peranan dan Sumbangan Angkatan Belia Islam Malaysia (ABIM) mulai tahun 1971 sehingga 2008. Proses kebangkitan semula Islam di Malaysia telah memberi impak yang besar terhadap perubahan dan pengamalan Islam dalam kalangan masyarakat Muslim, sekali gus melahirkan kesedaran mendalam terhadap penghayatan dan amalan beragama. Bagi memahami kebangkitan Islam di Malaysia, peranan dan sumbangan ABIM tidak boleh dikesampingkan. ABIM telah memainkan peranan sebagai sebuah pertubuhan belia Islam yang bertindak sebagai sebuah kumpulan pendesak dalam melaksanakan pelbagai tuntutan dan melaksanakan pelbagai program yang memberi kesan besar terhadap masyarakat. Kajian ini meliputi tahun 1971 hingga 2008. Kebangkitan semula Islam di Malaysia dilihat sebagai kesan daripada kebangkitan Islam global yang berlaku di seluruh dunia pada tahun 1970-an. Kedah kualitatif digunakan dalam kajian ini yang mana penyelidikan perpustakaan dijadikan sebagai mekanisme bagi memilih dan memilah sumber-sumber primer dan sekunder serta diperkukuhkan dengan temu bual mendalam dengan informan berkaitan. Tumpuan analisis adalah mengenai peranan dan sumbangan ABIM dalam mewujudkan generasi Islamiy yang mempunyai kesedaran Islam terutamanya terhadap pelajar Islam yang dalam jangka masa panjang dapat melahirkan golongan muda Islam yang komited terhadap agama mereka. Tambahan pula, tumpuan juga diberikan terhadap peranan dan sumbangan ABIM dalam kegiatan dakwah melalui penyebaran idea Islamisasi, serta penubuhan institusi tertentu serta mewujudkan hubungan yang baik dengan orang bukan Islam dan masyarakat antarabangsa. Dapatan kajian menunjukkan bahawa kelahiran ABIM pada tahun 1971 merupakan titik penting dalam proses kebangkitan semula Islam di Malaysia. Perkara tersebut dapat dilihat melalui kejayaan ABIM mempelepori proses perubahan yang



 membawa  kepada lahirnya  satu generasi Islam yang  komited terhadap  Islam
terutamanya di institusi pengajian tinggi. Perubahan ini yang turut disokong oleh
aktiviti bercorak pengetahuan yang dianjurkan oleh ABIM seperti mewujudkan
kumpulan usrah, menerbit dan menterjemah buku-buku Islam. Sebagai sebuah
organisasi belia berasaskan Islam, ABIM juga telah berjaya menjalankan fungsinya
dalam menyatukan umat dengan mengambil inisiatif memberikan pandangan tentang
idea-idea bukan partisan dan mewujudkan pemikiran *Manhaj Maliziy* kerana Malaysia
adalah masyarakat berbilang kaum yang berbeza daripada kebanyakan negara lain.
Oleh itu, kejayaan pendekatan ini telah membawa kepada kelancaran penyebaran idea
Islam dalam masyarakat.



This thesis examines the Islamic Resurgence in Malaysia: The Role and Contribution of Muslim Youth Movement of Malaysia (ABIM) from 1971 until 2008. The revival of Islam in Malaysia has a major impact on the changes and the practice of Islam among the Muslim community in Malaysia. The revival process spawned a deep sense of appreciation and religious practice. In order to understand the process of Islamic resurgence in Malaysia, the role and contribution made by ABIM cannot be ignored. ABIM has played as role as an Islamic youth organization that can be characterized as a pressure group in carrying out various demands and programs which have significant impact on society. This study covers the years between 1971 to 2008. Islamic resurgence in Malaysia was seen as the impact of the global Islamic resurgence which took place throughout the world in 1970s. Qualitative method is used in conducting this study whereby library research has been chosen as the key mechanism to select and sort



out primary and secondary sources as well as reinforcing them with in-depth interviews



Perpustakaan Tuanku Bainun
Kampus Sultan Abdul Jalil Shah



PustakaTBainun
ptbupsi

with relevant informants. The focus of the analysis is on the role and contribution played by ABIM in creating awareness of Islam to Muslim students in the long run would produce young Muslims who are committed to their religion. In addition, the focus will also be made on the role and contribution of ABIM in the spreading of the idea of Islamization or the setting up of certain institutions as well as establishing good relationships with non-Muslims and the international community. The results of the study exhibit that the birth ABIM in 1971 is a pivotal point in the process of Islamic resurgence in Malaysia. This can be seen from the success of ABIM in spearheading the process of change that led to the birth of a generation of Muslims who are committed to Islam, especially in higher education institutions. These changes which were also supported by the knowledge related activities carried out by ABIM such as



establishing *usrah* groups, publishing and translating of important Islamic books and organizing seminars on Islam. As an Islamic youth organization based, ABIM has also succeeded in carrying out its functions to unify people by taking the initiative to give their views on non-partisan ideas and creating the thoughts on *Manhaj Maliziy* because Malaysia is a multiracial society that is different from most other countries. Thus, the success of this approach has led to the smooth propagation of Islamic ideas in the society.

PERAKUAN KEASLIAN PENULISAN	ii
ABSTRAK	iii
ABSTRACTS	v
PENGHARGAAN	vii
JADUAL KANDUNGAN	viii
SENARAI JADUAL	xi
SENARAI SINGKATAN	xii
SENARAI LAMPIRAN	xiii

BAB I PENDAHULUAN

Pengenalan	1
Latar belakang Kajian	2
Permasalahan Kajian	8
Kerangka Teori	14
Objektif Kajian	20
Skop Kajian	21
Kepentingan Kajian	23
Kajian Literatur	24
Metodologi Penyelidikan	37
Organisasi Bab	39
Kesimpulan	41

Pengenalan	42
Pengislaman Masyarakat Melayu	43
Ulama, Gerakan Islah dan Kesedaran Islam	48
Fenomena Kebangkitan Semula Islam	61
Faktor Kebangkitan Semula Islam Di Malaysia	66
Kesimpulan	87

BAB 3: PENUBUHAN, STRUKTUR ORGANISASI DAN PERKEMBANGAN KEPIMPINAN ABIM

Pengenalan	90
Idea Penubuhan	91
Peranan Anwar Ibrahim	96
Dasar dan Objektif	98
Struktur Organisasi	99
Pentadbiran Sekretariat ABIM	112
Perkembangan Kepimpinan ABIM	119
Kesimpulan	142

BAB 4: MEMBINA GENERASI *ISLAMIK*

Pengenalan	145
Hubungan ABIM dengan Persatuan Pelajar dan Belia	146
Kepimpinan Pelajar Islam Di Kampus	172
Memperkukuh Sistem <i>Usrah</i> dan <i>Tarbiyah</i>	180
Pembudayaan Ilmu Dalam Membina Generasi	189
Kesimpulan	202

BAB 5: MEMPERKASA KEGIATAN DAKWAH

Pengenalan	205
Faham Islamisasi	206
ABIM dan Idea Islamisasi	217
Dakwah Melalui Institusi Pendidikan	226
Dakwah Masyarakat Bukan Islam	235
Penglibatan Dakwah Pada Peringkat Antarabangsa	242
Kesimpulan	258

BAB 6: MEMPERKUKUH PENYATUAN UMMAH

Pengenalan	261
Menentang Akta Pertubuhan	262
Membudaya Pendekatan Non Partisan	267
Pemikiran <i>Manhaj Maliziy</i> dan Penyatuan Ummah	280
Politik Penyatuan Ummah	294
Kumpulan PEMBELA dan Isu Kedaulatan Islam	308

Kesimpulan

311

BAB 7: REAKSI TERHADAP PERANAN DAN SUMBANGAN ABIM

Pengenalan	314
Reaksi Kerajaan Pada Peringkat Awal	316
Kerajaan dan Dasar Islamisasi	321
Reaksi Parti Islam SeMalaysia PAS	340
Reaksi Jemaah Islamiyah Malaysia (JIM)	353
Reaksi Masyarakat Bukan Islam	360
Kesimpulan	369

BAB 8 : KESIMPULAN

BIBLIOGRAFI

LAMPIRAN

X

**JADUAL****TAJUK****MUKA SURAT**

Jadual 1	Struktur Kepimpinan ABIM	101
Jadual 2	Senarai Jawatankuasa Tetap ABIM	106
Jadual 3	Struktur ABIM Peringkat Negeri	111
Jadual 4	Senarai AJK PKPIM 1968-1969	150
Jadual 5	Senarai AJK PKPIM 1969-1970	151
Jadual 6	Senarai AJK PKPIM 1970-1971	152
Jadual 7	Senarai AJK PKPIM 1971-1972	153
Jadual 8	Senarai AJK PKPIM 1972-1973	154
Jadual 9	Kepimpinan PMIUM 1971-1972	159
Jadual 10	Kepimpinan PMIUM 1972-1973	161
Jadual 11	EXCO PMIUM Sesi 1980 – 1981	163
Jadual 12	EXCO MBM 1974/1975	168
Jadual 13	Jadual Pemelukan Islam Program IOA	242





SENARAI SINGKATAN

ABIM	Angkatan Belia Islam Malaysia
AUKU	Akta Universiti dan Kolej
AWAS	Angkatan Wanita Sedar
BN	Barisan Nasional
BA	Barisan Alternatif
CCC	Chinese Consultative Council
CAP	Persatuan Pengguna Pulau Pinang
DAP	Democratic Action Party
DDII	Dewan Dakwah Islam Indonesia
DEB	Dasar Ekonomi Baru
ICMI	Ikatan Cendikawan Muslim Indonesia
IKIM	Institut Kefahaman Islam Malaysia
IRC	Islamic Representative Council
ISA	Internal Security Act
IPI	Institut Pengajian Ilmu Islam
JAKIM	Jabatan Kemajuan Islam Malaysia
JAWI	Jabatan Agama Islam Wilayah
JIM	Jamaah Islah Malaysia
JKSM	Jabatan Kehakiman Syariah Malaysia
KMM	Kesatuan Melayu Muda
KBSM	Kurikulum Bersepadu Sekolah Menengah
KDH	Kolej Dar al Hikmah
LDK	Lembaga Dakwah Kampus
LMD	Latihan Mujahid Dakwah
MATA	Majlis Agama Tertinggi Se-Malaya
MBM	Majlis Belia Islam
OIC	Organization of Islamic Countries
PAS	Parti Islam se-Malaysia
PERKIM	Pertubuhan Kebajikan Islam Malaysia
PKN	Parti Keadilan Nasional
PKMM	Partai Kebangsaan Melayu Malaya
PKPIM	Persatuan Kebangsaan Pelajar-pelajar Islam Malaysia
PMI	Persatuan Mahasiswa Islam
PMIUM	Persatuan Mahasiswa Islam Universiti Malaya.
PR	Pakatan Rakyat
SIS	Sister in Islam
SERI	Sekolah Rendah Islam
SEMI	Sekolah Menengah Islam
TASKI	Taman Asuhan Kanak-Kanak Islam
UIA	Universiti Islam Antarabangsa
UKM	Universiti Kebangsaan Malaysia
UM	Universiti Malaya
UIAM	Universiti Islam Antarabangsa Malaysia
UMNO	United Malayan National Organization
YADIM	Yayasan Dakwah Islamiah Malaysia
YAPEIM	Yayasan Pembangunan Ekonomi Islam Malaysia
WAMY	World Assembly Muslim Youth



SENARAI LAMPIRAN

JADUAL	TAJUK	MUKA SURAT
Lampiran A	Soalan Temu bual	423
Lampiran B	Senarai AJK ABIM 1971-2008	424



PENDAHULUAN

Pengenalan

Kebangkitan Islam di Malaysia harus dilihat dalam perspektif sejarah kemasukan Islam ke Alam Melayu yang panjang. Proses pengislaman telah merubah bentuk dan watak orang Melayu. Melalui perubahan yang berlaku ini orang Melayu menjadi sinonim dengan Islam. Walaupun begitu, penjajahan yang begitu lama ternyata berjaya menggugat pemikiran bangsa Melayu yang selama ini bertunjangkan ajaran Islam. Terdapat sebilangan besar orang Melayu yang terpengaruh dengan pemikiran dan cara hidup Barat. Belenggu penjajahan British meninggalkan kesan yang amat parah dan mendalam kepada agama Islam dan umatnya, khususnya terhadap mentaliti dan institusi agama Islam. Ini disebabkan British telah memperkenalkan bentuk pendidikan sekular kepada anak-anak Melayu dan kaum pendatang, sehingga membentuk anak-anak Melayu yang semakin melupakan cara kehidupan yang berteraskan Islam.

Pada tahun 1957, apabila Tanah Melayu diisytiharkan bebas daripada penjajahan British dan bermulanya pemerintahan sendiri, Islam telah diiktiraf sebagai agama rasmi persekutuan bagi negara yang merdeka. Dalam dekad-dekad awal pemerintahan ini, pengaruh sekularisme dan fahaman Barat masih menebal dalam pentadbiran kerajaan. Namun begitu, pada akhir tahun 1960-an dan awal tahun 1970-an, kesedaran mendalam dalam kalangan generasi terpelajar Melayu menyaksikan tertubuhnya beberapa organisasi dakwah, khususnya Angkatan Belia Islam Malaysia (ABIM) pada tahun 1971 yang telah menjadi penggerak utama kepada kebangkitan Islam yang berlaku. Gerakan yang diasaskan oleh golongan muda terpelajar yang



memperjuangkan Islam sebagai *addin* atau satu cara hidup berjaya merubah persepsi dan amalan masyarakat Melayu terhadap Islam. Mulai tahun 1970-an bermula era kebangkitan semula Islam yang menimbulkan kecenderungan mendalam dalam kalangan masyarakat Islam untuk kembali menghayati agama Islam dalam ertikata sebenarnya.

Latar belakang Kajian

Fenomena kebangkitan semula Islam telah menarik minat ramai sarjana untuk mengkaji lebih mendalam tentang negara Islam.¹ Malaysia yang dikenali sebagai salah sebuah negara Islam yang mencapai kemajuan dalam aspek pembangunan, ekonomi dan kestabilan politik juga telah menarik minat pengkaji dalam dan luar negara. Kebangkitan semula Islam di Malaysia merupakan satu proses yang panjang, iaitu bermula pada zaman perkembangan Islam sehingga era penjajahan. Proses pembaratan melalui penjajahan ini serba sedikit membantutkan usaha Islamisasi masyarakat Melayu.

Setelah melalui proses penjajahan yang lama, pada awal abad ke-20, ulama-ulama Melayu yang berwibawa telah berperanan menyebarkan dan memberi kesedaran tentang Islam sehinggalah Tanah Melayu mencapai kemerdekaan pada tahun 1957.²

Pada akhir tahun 1960-an dan awal tahun 1970-an, kesedaran mendalam dalam kalangan generasi terpelajar Melayu menyaksikan tertubuhnya banyak organisasi

¹ Kebangkitan semula Islam merupakan satu istilah yang popular ditemukan dalam penulisan ilmiah pada awal tahun 1970-an. Kemajuan pesat yang dialami oleh masyarakat Islam serta kekejutan yang diakibatkan oleh keadaan ini telah menarik minat banyak pihak, termasuk penganalisis politik dan pengkaji akademik. Oleh itu, lahirlah pelbagai pandangan, teori dan kajian tentang apa yang diistilahkan sebagai kebangkitan semula Islam. Untuk maklumat lanjut, lihat Muhammad Abu Bakar, *Penghayatan Sebuah Ideal: Suatu Tafsiran Tentang Islam Semasa*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 1987, khususnya bab "Sorotan dan Saranan Islam Semasa" Berkaitan dengan reaksi masyarakat Islam terhadap Barat kerana kegagalan beberapa percubaan untuk menggunakan kaedah Barat dalam mentadbir negara seperti Turki dan Mesir, lihat R. Hrair Dekmejian, "The Anatomy of Islamic Revival: Legitimacy Crisis, Ethnic Conflict and the Search for Islamic Alternative" dlm. *Middle East Journal*, Vol. 34, No. 1, 1980. hlm. 1-12.

² Ahmad Zaki Haji Abd. Latiff, *Pengaruh Gerakan Islam Timur Tengah Terhadap Pemikiran Agama dan Politik Gerakan Islam di Malaysia, 1971-1998*. Tesis PhD, Universiti Malaya, 2003. hlm. 108.

dakwah terutamanya Angkatan Belia Islam Malaysia (ABIM) pada tahun 1971. Tahap ini dianggap sebagai tahap keempat kebangkitan semula Islam di Malaysia pada zaman moden³. Namun begitu, ramai pengkaji berpendapat bahawa terdapat banyak tahap lagi selepas tahap keempat ini.

Chandra Muzaffar menjelaskan bahawa kebangkitan Islam ialah suatu proses untuk bangkit kembali.⁴ Menurut beliau, kebangkitan Islam mengandungi tiga tahap. Pertama, ia mengandungi pengertian sebagai pandangan dari dalam, yakni ramai orang Islam sendiri melihat pengaruh Islam yang berkembang antara pemeluknya, ia melahirkan kesan bahawa Islam menjadi penting kembali, mendapat kembali prestij dan harga dirinya. Kedua, kebangkitan merujuk kepada suatu fenomena yang telah terjadi sebelumnya, ia tanda-tanda menunjukkan ada unsur-unsur dalam kebangkitan Islam sekarang yang berkait dengan masa lalu, dan kesan kebangkitan yang lalu yang dipelopori oleh Rasulullah SAW dan para sahabat yang mempunyai pengaruh kepada generasi sekarang. Ketiga, ia sebagai satu kata mengandungi pengertian sebagai cabaran, bahkan ancaman terhadap mereka yang memegang teguh pandangan dunia lain.⁵

Mohammad Abu Bakar pula melihat kebangkitan Islam sebagai penguatan orang Islam untuk kembali menghayati Islam sebagai *addin*.⁶ Walaupun begitu, beliau menyenaraikan dua persoalan yang harus dilihat dalam proses kebangkitan Islam. Pertama, sejauh mana realiti yang terkandung dalam kebangkitan tersebut merupakan

³ Ibid.

⁴ Chandra Muzaffar, *Kebangkitan Islam di Malaysia*. Petaling Jaya: Penerbit Fajar Bakti, 1987, hlm. 27.

⁵ Ibid. Lihat juga Chandra Muzaffar. "Kebangkitan Islam di Asia Tenggara: Satu Pandangan Global" dlm. Saiful Muzani (ed.). *Pembangunan dan Kebangkitan Islam di Asia Tenggara*. Jakarta: LP3ES, 1993. hlm. 60-101

⁶ Mohamad Abu Bakar, "Selepas Kebangkitan Semula Islam, Pengislaman dan Pendakwahan Masa Kini: Satu Overview" dlm. Ahmad Azam Abdul Rahman (ed.). *Gerakan Dakwah dan Orde Baru Di Malaysia*. Petaling Jaya: ABIM, 1993. hlm. 12.

pengulangan realiti dalam sejarah Islam. Kedua, sejauh mana realiti tersebut mampu untuk bertahan bagi mendepani arus masa hadapan.⁷

Era 1970-an dianggap sebagai era kebangkitan Islam kerana berlaku kecenderungan mendalam pada tempoh itu bagi masyarakat Islam untuk kembali menghayati agama termasuklah di Malaysia.⁸ Peristiwa rusuhan kaum 13 Mei 1969 mencorakkan kesedaran kepada orang Melayu tentang kekurangan dan ketinggalan mereka.⁹ Kesedaran yang timbul ini menyebabkan kerajaan ketika itu melaksanakan Dasar Ekonomi Baharu (DEB) untuk menyelesaikan masalah tersebut.¹⁰ Penubuhan ABIM pada tahun 1971 pula merupakan reaksi golongan muda terpelajar Melayu untuk menyelesaikan masalah ummah, dan ABIM merasakan kerajaan gagal untuk menyelesaikan ketidakharmonian kaum.¹¹

Pada waktu yang sama, pemikiran menyedatkan yang ditinggalkan oleh British telah menyebabkan kebanyakan orang Islam tidak memahami ajaran Islam dengan betul. Pemikiran yang berasaskan sekularisme telah menyebabkan masyarakat Melayu melihat sesuatu perkara daripada perspektif dualisme, iaitu Islam tidak lagi dilihat kebenarannya. Sementara itu fahaman khurafat juga berkembang dengan begitu pesat dalam kalangan masyarakat Melayu.¹² Implikasi yang paling besar adalah dalam bidang pendidikan apabila sistem pendidikan terbahagi kepada dua aliran, iaitu agama dan

⁷ Ibid.,

⁸ Ahmad Zaki Haji Abd. Latif, *Transformasi Gerakan Islah dan Dakwah di Timur Tengah dan di Malaysia*. Shah Alam: Penerbit Universiti Teknologi MARA. 2006. hlm.108.

⁹ Chandra Muzaffar, *Kebangkitan Islam di Malaysia*, hlm. 27.

¹⁰ Ibid.,

¹¹ Mohammad Redzuan Othman, "Islam dan Proses Politik dalam Peradaban Malaysia" dlm. A. Aziz Deraman (ed.). *Globalisasi dan Islam: Kumpulan Kertas Kerja*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 2003. hlm. 162. ABIM pada dekad awal penubuhannya telah mengkritik pelbagai dasar kerajaan kerana gagal menyelesaikan masalah perpaduan kaum dan juga pelbagai isu moral dan politik. Lihat ucapan dasar mantan Presiden ABIM, Anwar Ibrahim. *Islam Sebagai Penyelesaian Masalah Masyarakat Majmuk*. Kuala Lumpur: ABIM, 1979. hlm. 1-10.

¹² Ahmad Mohamad Said, *Dualisme dalam Pendidikan*. Kuala Lumpur: Bahagian Dakwah dan Kepimpinan, Jabatan Pendidikan Islam dan Moral, Kementerian Pendidikan Malaysia, 1996. hlm. 1-17.

Oleh sebab itulah masyarakat Melayu pada waktu itu mudah menerima kebudayaan Barat. Dalam suasana sebeginilah, pertubuhan dakwah seperti ABIM memperkenalkan agenda pembudayaan Islam untuk mengembalikan ummah kepada Islam yang sebenar. Oleh yang demikian, ia memerlukan usaha pembaharuan pemikiran dan pengislaman semula ilmu-ilmu yang diwarisi.¹⁴

Kebangkitan Semula Islam pada peringkat awal tahun 1970-an sinonim dengan berkembangnya fahaman radikalisme. Keadaan ini disebabkan oleh dua faktor. Pertama, kekecewaan generasi muda terhadap sikap elit pemerintah yang bergelumang dengan sekularisme. Kedua, pengaruh kebangkitan Islam terutamanya di Timur Tengah yang telah melahirkan semangat baharu bagi generasi terpelajar Melayu. Faktor luaran dan dalaman inilah yang merancakkan proses kebangkitan Islam di Malaysia.¹⁵

Menurut Muhammad Kamal Hassan, perkembangan dakwah pada dekad 1970-an ialah penerusan kepada perkembangan ajaran Islam di Alam Melayu bermula dengan fasa penjajahan yang memberi perhatian kepada ibadat asas, diikuti dengan fasa kedua, iaitu fasa peningkatan ilmu pengetahuan Islam melalui institusi pondok. Fasa ketiga ialah fasa selepas penjajahan politik, iaitu kemunculan golongan dakwah sebagai satu cara hidup. Fasa ini dikenali sebagai fasa penghayatan Islam secara meluas dan bersepadu. Ini merupakan perkembangan tabii daripada agama itu sendiri dan bukan

¹³ Mohammad Redzuan Othman, "*Islam dan Proses Politik*", hlm. 163.

¹⁴ Osman Bakar, "Memorandum Pelajaran 1974" dlm. Md Sidin Ahmad Ishak (ed.). *ABIM, 1971-2006*. Kuala Lumpur: ABIM. 2006. hlm. 3-5. Lihat juga Rosnani Hashim, "Menilai Generasi Berilmu: Menilai Sumbangan ABIM dalam Pendidikan" dlm. *Risalah ABIM*. Kuala Lumpur: ABIM, 2000. hlm. 6-11.

¹⁵ Muhammad Abu Bakar, *Penghayatan Sebuah Ideal*, hlm. 73-115. Ahmad Zaki Haji Abd. Latif, *Transformasi Gerakan Islah* hlm. 112-116.

suatu yang diimport dari luar.¹⁶ Walaupun begitu, ramai pengkaji terutamanya pengkaji

Barat lebih cenderung memberikan penekanan terhadap faktor luaran sebagai faktor yang banyak mempengaruhi kebangkitan semula Islam berbanding faktor dalaman.¹⁷

Para pengasas gerakan dakwah mengadakan halakah ilmu dengan tokoh-tokoh utama tempatan untuk mengkaji kitab tradisi dan moden.¹⁸ Faktor kesedaran Islam ini mungkin juga berpunca daripada faktor dalaman yang tidak nampak, iaitu faktor petunjuk Ilahi yang memberi kesedaran mendalam terhadap kesalahan perlakuan dosa dan kemungkaran yang dilakukan. Oleh yang demikian, kefahaman akidah, ibadat, syariat dan akhlak Islam dipertingkatkan dengan melibatkan diri-dalam dakwah dan tarbiyah bagi mengisi kesedaran tersebut. Keadaan ini boleh ditafsirkan sebagai proses pematangan identiti para belia Islam, iaitu budaya berdakwah.

Faktor yang lain ialah kefahaman baharu Islam sebagai *nizam al-hayah* yang didakwahkan oleh tokoh Islam antarabangsa seperti Hasan al-Banna dan Abu Ala al-Maududi. Kefahaman baharu ini terjadi akibat daripada gerakan *islah* dan *tajdid* dalam bentuk organisasi. Faktor kefahaman baharu yang mentafsir Islam sebagai satu cara hidup yang menyeluruh, sempurna, dan dinamik juga telah menarik minat ramai penuntut Melayu dan berjaya merubah pemikiran mereka yang sekular sebelum ini.¹⁹

Di samping itu, sebilangan penuntut Melayu yang belajar di dalam dan luar negara juga berasa kecewa dengan krisis nilai yang berlaku di Barat dan kegagalan kaum elit pemerintah yang lebih cenderung mengikuti cara hidup Barat, selain tindakan

¹⁶ Muhammad Kamal Hassan, "Pendekatan Dakwah Islam di Malaysia." Kertas kerja Seminar Islam dan Kebudayaan Melayu. Universiti Kebangsaan Malaysia, 13-15 Februari 1986, hlm. 79.

¹⁷ Ahmad Zaki Haji Abd. Latiff, *Transformasi Gerakan Islah*, hlm. 113.

¹⁸ Ibid., hlm. 114.

¹⁹ Mohammad Abu Bakar, "Islam Sebagai Addin Sebagai Slogan dalam Penulisan Islam Semasa". Kertas kerja Pemikiran Islam Semasa. Fakulti Usuluddin, Universiti Malaya, Kuala Lumpur, 1987, 9 Oktober, hlm. 2.

mereka mengatasi masalah-masalah masyarakat dan negara melalui ideologi kapitalis dan sosialis.²⁰ Oleh itu, penyertaan mereka dalam kegiatan dakwah pada ketika itu bertujuan membentuk idealisme baharu dalam perjuangan belia bagi menangani kegagalan ideologi manusia dan menawarkan Islam sebagai alternatif kepada penyelesaian hidup bermasyarakat dan negara.²¹

Penyertaan generasi muda terpelajar secara menyeluruh dalam gerakan dakwah pada dekad 1970-an mempunyai hubungan dengan pelbagai faktor dalaman dan luaran yang saling berkaitan antara satu sama lain, seperti faktor kegagalan Barat dengan kefahaman Islam sebagai cara hidup. Terdapat juga faktor yang sifatnya bersepadu dan mengukuhkan antara satu sama lain, seperti faktor dasar luar kerajaan yang pro-Islam dan bantuan dana dari Timur Tengah terhadap perkembangan dakwah. Malah faktor etnik, peristiwa 13 Mei 1969, dan kelesuan parti pembangkang tetap mempengaruhi kebangkitan Islam walaupun sering disebut sebagai faktor sampingan sahaja. Inilah fenomena sebenar kebangkitan Islam yang mencirikan kesedaran menyeluruh bagi menentang arus kebangkitan sekularisme yang berkembang hebat pada ketika itu.²²

Penulisan mereka memberikan perhatian kepada menjawab segala tuduhan Barat terhadap Islam. Mereka berjaya memperkenalkan semula Islam dalam bentuk yang *syumul* dan *kamil*. Mereka berusaha meyakinkan umat Islam bahawa Islam boleh dilaksanakan pada zaman moden ini, dan Islam boleh dijadikan sebagai suatu cara hidup. Mereka mewujudkan aliran pemikiran Islam semasa bagi menjawab serangan pemikiran Barat terhadap Islam. Di samping itu, mereka juga berjaya mendedahkan kelemahan peradaban Barat, membuat perbandingan Islam dengan ideologi sekular, serta

²⁰ Ahmad Zaki Haji Abd. Latiff, *Transformasi Gerakan Islah*, hlm. 114.

²¹ Ibid.,

²² Ghazali Basri, "Malaysia Responses to Islamic Resurgence: A Socio Religion Political Analysis". Kertas kerja Post Graduates Seminar. Department of Religious Studies, University of Aberdeen, 22 Oktober 1995, hlm. 2.

mencadangkan Islam sebagai penyelesaian kepada kemelut yang sedang dihadapi oleh manusia.

Permasalahan Kajian

Persoalan kebangkitan semula Islam pada dekad 1970-an juga telah menimbulkan polemik dalam kalangan beberapa pengkaji. Ada pengkaji yang melihat peristiwa demonstrasi pelajar di Baling pada tahun 1974 sebagai pencetus awal kebangkitan semula Islam di Malaysia,²³ dan ada yang melihat peristiwa 13 Mei 1969.²⁴ Beberapa orang pengkaji melihat kebangkitan semula Islam bermula dengan peningkatan aktiviti dakwah dan penubuhan organisasi dakwah terutamanya ABIM pada tahun 1971. Hujah yang menyokong penubuhan ABIM sebagai pencetus terhadap fenomena kebangkitan semula Islam di Malaysia pada era moden ini ada kebenarannya. Ini kerana ABIM merupakan lanjutan daripada gerakan dakwah yang dibuat oleh golongan terpelajar Melayu di universiti tempatan terutamanya pelajar Islam dalam Persatuan Kebangsaan Pelajar Islam Malaysia (PKPIM) pada penghujung tahun 1960-an. Apabila pelajar ini keluar dari universiti, mereka memerlukan wadah baharu bagi menggerakkan kegiatan dakwah Islam, sekali gus menyaksikan penubuhan ABIM pada tahun 1971.²⁵

Kelahiran ABIM sebagai badan dakwah juga boleh dianggap sebagai penggerak utama atau paksi utama kepada pengislaman semula atau reislamisasi di Malaysia. Kebangkitan itu selaras pula dengan semangat dan cita-cita pengasas ABIM (alumni PKPIM) yang ingin menjadikan ABIM sebagai sebuah gerakan Islam ketika pertubuhan itu diasaskan. Di samping itu, terdapat juga beberapa fenomena yang menjelaskan

²³ Mohamad Abu Bakar, "Selepas Kebangkitan Semula Islam", hlm. 12.

²⁴ John C. Raines, "Post Colonial Struggles in Malaysia, Tell Story of ABIM". Kertas kerja Simposium Islam dan Masa Depan. Muktamar ABIM Ke-25. Dewan Muktamar, Kuala Lumpur, 16-19 Ogos 1987, hlm. 1-4.

²⁵ Ahmad Zaki Haji Abd. Latiff, *Transformasi Gerakan Islam*, hlm. 108.

kepentingan penubuhan ABIM. Pertama, Islam sebagai satu cara hidup dikembangkan secara pesat dan sistematik. Kedua, kemunculan ABIM dapat memenuhi kekosongan perjuangan belia secara Islam. Ketiga, munculnya kader-kader dakwah, intelektual Islam dan ulama hasil latihan dakwah dekad 1960-an. Keempat, kewujudan organisasi dakwah secara tersusun strukturnya yang berpusat dan mempunyai skema *tarbiyyah* dan pengkaderan tersendiri.²⁶

Kemunculan ABIM sebagai organisasi dakwah yang terpenting dan berpengaruh pada ketika itu telah membawa perubahan yang nyata dalam perkembangan agama, politik, pendidikan, sosial, ekonomi dan kebudayaan masyarakat Melayu. Perubahan ini berpunca akibat dasar perjuangan dakwah ABIM yang lengkap dengan menjadikan Islam sebagai satu cara hidup. Perubahan yang menyeluruh ini termasuk dari sudut agama dan politik, selain kebangkitan dakwah yang menyedarkan

masyarakat Melayu tentang Islam sebagai satu cara hidup.²⁷

Kebanyakan penulis Barat dan sebilangan penulisan sarjana Islam sendiri menumpukan kepada faktor-faktor luaran dan sampingan sebagai faktor utama kebangkitan Islam di Malaysia. Sesetengah pihak melihat faktor peristiwa 13 Mei 1969 yang menyebabkan kerajaan memperkenalkan Dasar Ekonomi Baru (DEB) yang menyebabkan berlaku proses urbanisasi dan penghijrahan masyarakat kampung ke bandar sebagai reaksi perkembangan Islam.²⁸ Namun begitu, terdapat juga pihak yang

²⁶ Ibid.,

²⁷ Ibid.,

²⁸ Selain urbanisasi, ada juga sarjana yang melihat faktor Revolusi Iran sebagai faktor kebangkitan Islam. Lihat Ozay Mehmet, *Islamic Identity and Developments: Studies of the Islamic Periphery*. London: Routledge, 1990. hlm. 110.

melihat kemajuan yang dibuat oleh pihak kerajaan sebagai reaksi terhadap perkembangan Islam di Malaysia.²⁹

Sebelum era kebangkitan Islam, politik Melayu ialah berasaskan kepada kaum semata-mata. Namun begitu, politik Melayu mula berubah pada era kebangkitan Islam, terutamanya setelah menerima pengaruh Timur Tengah.³⁰ Perubahan sikap umat Islam yang mula menentang pengaruh Barat berpunca daripada kesedaran yang diperjuangkan oleh gerakan *tajdid* yang bersumber dari Timur Tengah, serta perkembangan semasa yang berlaku pada sekitar tahun 1960-an dan 1970-an seperti Perang Arab-Israel tahun 1967, dan Revolusi Iran tahun 1979. Oleh itu, pengaruh tersebut secara global telah memasuki Malaysia pada peringkat awal selain mempengaruhi aktivis ABIM bagi menggerakkan masyarakat ke arah kehidupan yang lebih Islamik.³¹

Kebangkitan gerakan dakwah dan percambahan aktiviti mereka menjadi bukti bahawa era kebangkitan semula Islam pada zaman moden bermula di sini. Pertumbuhan subur organisasi dakwah selain ABIM seperti Jamaah Tabligh,³² al-Arqam,³³ dan al-

²⁹ Badariyah Hj. Salleh, "Perkembangan Intelektualisme Melayu Selepas Merdeka: Pengaruh dan Peranan Malaysia". Kertas kerja Seminar Simposium Siswazah Zon Utara. Anjuran Pusat Islam, Universiti Sains Malaysia dengan kerjasama ABIM, 1987. hlm. 16.

³⁰ Ibid., hlm. 112-116.

³¹ Ahmad Zaki Abdul Latif, *Transformasi Gerakan Islam*. hlm 13-15.

³² Dari segi sejarahnya, Jamaah Tabligh diasaskan oleh Maulana Muhammad Ilyas (1885-1944). Di Malaysia, gerakan ini hanya berkembang dalam kalangan India Muslim pada peringkat awal. Tokoh yang berjasa memperkenalkan Jamaah Tabligh di Malaysia ialah Maulana Abdul Malik Madani yang datang ke Singapura dan Selangor pada sekitar tahun 1952. Bermula pada awal tahun 1970-an, Jamaah Tabligh memasuki tahap kedua dalam perkembangannya apabila mula disertai oleh orang Melayu. Untuk perbincangan lanjut, lihat Abdul Rahman Abdullah, *Gerakan Tradisional Islam di Malaysia: Sejarah dan Pemikiran*. Kuala Lumpur: Karisma Publications, 2007. hlm. 3-9.

³³ Pada peringkat awal, al-Arqam hanya sebuah kumpulan pengajian fardu ain yang memperkatakan hak keagamaan dan hukum Islam. Menjelang akhir tahun 1970-an, al-Arqam bertukar haluan daripada sebuah perkumpulan agama menjadi gerakan yang berhasil membawa perubahan sosial dalam masyarakat Islam di Malaysia. Pada pertengahan tahun 1980-an, al-Arqam mula menukar corak perjuangannya dengan memperluas dimensi dakwah ke dalam bidang politik sehingga diharamkan oleh kerajaan pada akhir tahun 1990-an. Untuk perbincangan lanjut, lihat Ahmad Fauzi Abdul Hamid, "Pemerintah dan Gerakan Islam di Malaysia" dlm *Pemikir*, No. 23, 2002. hlm 111-158.

PERKIM juga ditubuhkan pada tahun 1961 oleh Tunku Abdul Rahman, manakala al-Arqam pula mula bergerak pada tahun 1969. Jamaah Tabligh mulai aktif dalam kalangan masyarakat Melayu di Malaysia seawal tahun 1970-an.³⁵ Walaupun begitu, banyak pengkaji menganggap ABIM antara organisasi dakwah paling berpengaruh kerana ABIM memperjuangkan Islam sebagai satu cara hidup melalui slogan *way of life*. Menurut pandangan ABIM, Islam mempunyai jawapan kepada seluruh persoalan hidup manusia. Di samping itu, sejumlah organisasi pelajar yang bergiat di kampus juga telah mula menunjukkan kecondongan kepada aktiviti kesedaran Islam.³⁶

Dari sudut sosial dan cara hidup, wanita Islam juga mula memakai pakaian yang menutup aurat secara sedar dan beramai-ramai pada awal dekad 1970-an, orang lelaki memakai serban dan berjanggut mengikut sunah, serta peningkatan pengunjung ke tempat ibadah dan kuliah agama seperti kuliah subuh, ceramah tasawuf, tauhid dan fiqh. Amalan bidaah juga dikritik hebat.³⁷ Perhatian juga diberikan kepada pendidikan agama kepada kanak-kanak dengan mengucapkan salam apabila bertemu.³⁸ Dari sudut perundangan, desakan juga dibuat agar Islamisasi undang-undang dapat dilakukan dengan segera.³⁹

Dari sudut identiti pula, kemunculan gerakan dakwah pada tahun 1971 telah memberi imej baharu kepada identiti masyarakat Melayu. Misalnya orang Melayu

³⁴ Al-Rahmaniyah ditubuhkan pada 20 Oktober 1963 di Masjid al-Rahman, Universiti Malaya. Ia merupakan sebuah pertubuhan yang bersifat dakwah dan juga pertubuhan bukan kerajaan. Al-Rahmaniyah aktif pada sekitar tahun 1960-an dan awal tahun 1970-an. Lihat Zulkifli Dahlan, "Al-Rahmaniyah: Perkembangan dan Peranannya dalam Aktiviti Dakwah Islamiyah di Malaysia". Latihan Ilmiah B.A., Universiti Kebangsaan Malaysia, 1989. hlm. 1-20.

³⁵ Abdul Rahman Abdullah, *Gerakan Tradisional Islam di Malaysia*, hlm. 3-9.

³⁶ Zainah Anwar, *Kebangkitan Islam*, hlm. 16-17.

³⁷ Mohd Jamil Mukmin, *Gerakan Islam di Malaysia: Kesenambungan, Respons dan Perubahan (1957-2000)*. Tesis Ph.D., Universiti Kebangsaan Malaysia, 2005. hlm. 136-137.

³⁸ Ibid., hlm. 136-137.

³⁹ Ibid., hlm. 62-82.

menerangkan kepada pelawat asing tentang adat mereka dengan mengatakan, “...kita orang Islam tidak seperti sebelumnya, kita orang Melayu, apabila mereka masuk Islam di Malaysia dikatakan sebagai masuk Melayu”. Namun begitu, paradigma tersebut telah berubah.⁴⁰ Kemunculan gerakan dakwah pada dekad 1970-an menimbulkan rangsangan pertumbuhan badan dakwah kerajaan dan bukan kerajaan. Sejak tahun 1974, muncul beberapa badan dakwah seperti Persatuan Ulama Malaysia (PUM), Institut Dakwah dan Latihan Islam, serta Jamiyyah Dakwah Se-Malaysia.⁴¹

Kajian ini membuktikan bahawa fenomena kebangkitan semula Islam di Malaysia yang menyebabkan masyarakat Melayu Islam di Malaysia mula mengamalkan cara hidup *islamiy* pada awal tahun 1970-an merupakan sumbangan terbesar ABIM dalam proses pendakwahan dalam masyarakat. Perubahan ini tidak dapat dipisahkan daripada peranan ABIM. Satu bentuk kejayaan yang terhasil daripada perjuangan gerakan Islam yang dimainkan oleh para pelajar institut pengajian tinggi sejak tahun 1960-an ialah perubahan persepsi terhadap Islam. Persepsi terhadap agama Islam telah berubah daripada fahaman agama yang menjurus kepada ritualisme semata-mata kepada kefahaman bahawa Islam adalah sebagai satu cara hidup.⁴² Kefahaman tersebut kemudiannya menjadi asas pemikiran organisasi dakwah seperti ABIM dan disebarluaskan ke dalam masyarakat Melayu.⁴³

Faktor utama yang membantu perubahan persepsi tersebut ialah pembacaan terhadap hasil karya tokoh-tokoh gerakan Islam seperti al-Maududi, Abdul Qadir Audah, Hasan al-Banna, dan Maryam Jameelah.⁴⁴ ABIM telah menggiatkan penerbitan

⁴⁰ Ahmad Zaki Haji Abd. Latif, *Transformasi Gerakan Islah*, hlm. 111.

⁴¹ Ibid.,

⁴² Ibid., Mohammad Abu Bakar, hlm. 13.

⁴³ Ibid., hlm. 115.

⁴⁴ Kebanyakan buku popular Islam diterbitkan oleh *Islamic Publication Lahore* dalam bahasa Inggeris sekitar akhir tahun 1960-an dan awal tahun 1970-an seperti *Toward Understanding Islam, The Process*

karya-karya Islamnya melalui Dewan Pustaka Islam, dan menonjolkan pemikiran tokoh-tokoh *mujaddid* dan *muslih* untuk pedoman para pendakwah dan masyarakat pada sekitar tahun 1970-an.⁴⁵ Pada pertengahan tahun 1970-an, kegiatan penterjemahan karya gerakan Islam dalam bahasa Arab ke dalam bahasa Melayu mula dilakukan dan diedarkan di pasaran. Penerbitannya mendapat sambutan para pendakwah lebih-lebih lagi kesusasteraan Islam dalam pelbagai bahasa.⁴⁶

Sesungguhnya dekad 1970-an menyaksikan berlakunya krisis identiti umat Islam yang dapat dilihat tanda-tanda kewujudannya melalui pertembungan pemikiran antara para pendukung status quo. Pertembungan berlaku dalam semua bidang Islam dan isu semasa seperti isu agama dan politik, dakwah dan diayah, Islam dan kebangsaan, Islam dan ketidakadilan sosial, budaya Islam dan budaya Barat, pendidikan Islam dan pengajaran sekular.⁴⁷ ABIM bertindak sebagai jurubicara ummah dan menjadikan Islam sebagai ideologi perjuangan dakwahnya dan menolak segala bentuk ideologi ciptaan manusia seperti sekularisme, kapitalisme dan sosialisme. Ini dapat dilihat dengan begitu banyak program seminar dan diskusi yang membincangkan soal itu dan mewujudkan budaya baharu dalam arah aliran pemikiran intelektual Muslim di Malaysia.⁴⁸

Penubuhan ABIM telah memberi implikasi besar terhadap perkembangan kesedaran Islam dalam kalangan masyarakat. Peranan dan sumbangan mereka dalam melahirkan satu generasi Islam terutamanya di kampus universiti dan pertubuhan belia,

of Islamic Revolution, Islamic Way of Life, The Meaning of al-Quran, Islam Religion the Future, dan Islam and The World. Sementara itu, karya-karya gerakan Islam dalam bahasa Arab juga diterjemahkan ke dalam bahasa Melayu-Indonesia pada sekitar tahun 1960-an seperti *Inilah Islam* oleh Sayed Qutb, dan *Islam dan Perundangan* oleh Abdul Qadir Audah. Antara buku gerakan Islam yang diterjemahkan ke dalam bahasa Melayu termasuklah *Berjihad Pada Jalan Allah* oleh al-Maududi, *Islam, Pemeluk dan Ulama* oleh Abdul Qadir Audah, dan *Peraturan dan Archan* oleh Hasan al-Banna. Lihat Ahmad Zaki Haji Abd. Latif, *Transformasi Gerakan Islah*, hlm. 119.

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ Ahmad Zaki Abdul Latif, *Dakwah Dan Politik*. Shah Alam. UNIPENA. 2014, hlm. 20-30.

⁴⁸ Ibid.